

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA YAZISI

Analysing the Levels of Trauma and Depression on Individuals Who Are Suffering From Economic Crisis

KKTC’de Ekonomik Krizden Etkilenip İflas Eden Bireylerde Örselenme ve Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi

Kübra Özsat¹, Mehmet Çakıcı², Hüda Hüdaverdi³

Abstract:

The aim of the research is to examine in detail the levels of depression and trauma in individuals who were affected by the economic crisis in TRNC and went bankrupt. The research was conducted in May 2019 among a total of 100 participants, 50 bankrupt and 50 non-bankrupt, living in TRNC. It was made between. In addition to the Sociodemographic Information Form developed by the researchers, the Post Traumatic Stress Disorder (PTSD) Questionnaire Civilian Version (PCL-C) and the Beck Depression Inventory (BDI) were used in the study. Individuals who were affected by the economic crisis and went bankrupt had higher levels of depression than individuals who did not go bankrupt. and the level of trauma was determined ($p<0.05$). A highly significant relationship was found between trauma and depression in bankrupt individuals ($p<0.05$). In the research, it was seen that economic problems are not limited to economic life only, but can increase the levels of depression and trauma by creating negative psychological effects on individuals. It has been demonstrated once again that social protection measures and public health programs should be included in TRNC despite traumatic and stressful life events such as economic crisis.

Keywords: Economic crisis, depression, trauma, PTSD.

¹MSc., Cyprus Health and Social Sciences University, Faculty of Social and Humanities Sciences, Department of Psychology, TRN Cyprus, E-mail: kubra.ozsat@kstu.edu.tr, Orcid id: 0000-0002-2237-771X

²Prof. Cyprus Health and Social Sciences University, Faculty of Social and Humanities Sciences, Department of Psychology, TRN Cyprus, E-mail: meh_cakici@yahoo.com, Orcid Id: 0000-0002-7043-183X

³Assoc. Prof. Cyprus Mental Health Institute, TRN, Cyprus, Email: hudahudaverdi@hotmail.com, Orcid Id: 0000-0002-0615-1411

Address of Correspondence/Yazışma Adresi: Kübra Özsat, Cyprus Health and Social Sciences University, Faculty of Social and Humanities Sciences, Department of Psychology, TRN Cyprus, E-mail: kubra.ozsat@kstu.edu.tr

Date of Received/Geliş Tarihi: 20.03.2024, **Date of Revision/Düzeltilme Tarihi:** 03.10.2024, **Date of Acceptance/Kabul Tarihi:** 20.12.2024, **Date of Online Publication/Çevrimiçi Yayın Tarihi:** 25.12.2024

Citing/Referans Gösterimi: Özsat, K., Çakıcı, M & Hüdaverdi, H. (2024). Analysing the Levels of Trauma and Depression on Individuals Who Are Suffering From Economic Crisis. *European Archives of Social Sciences*, 1(2), 73-81.

© 2024 The Author(s). Published by Cyprus Mental Health Institute / European Archives of Social Sciences (www.eassjournal.com). This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 license which permits use, sharing, adaptation, distribution and reproduction in any medium or format, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes. <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Öz:

Araştırmanın amacı KKTC’de ekonomik krizden etkilenip iflas eden bireylerde depresyon ve örsellenme düzeylerinin ayrıntılı olarak incelenmesidir. Araştırma Mayıs 2019’ da KKTC’de yaşayan ve 50 iflas eden ve 50 iflas etmeyen olmak üzere toplam 100 katılımcı arasında yapılmıştır. Çalışmada araştırmacılar tarafından geliştirilen Sosyodemografik Bilgi Formu ile birlikte, Post Travma Stres Bozukluğu (PTSB) Soru Listesi Sivil Versiyonu (PCL-C) ve Beck Depresyon Envanteri (BDE) kullanılmıştır. Ekonomik krizden etkilenip iflas eden bireylerde iflas etmeyen bireylere göre daha yüksek düzeyde depresyon ve örsellenme düzeyi tespit edilmiştir ($p<0,05$). İflas eden bireylerde örsellenme ve depresyon arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır ($p<0,05$). Araştırmada ekonomik sorunların sadece ekonomik yaşantıyla sınırlı kalmadığı, bireyler üzerinde olumsuz psikolojik etkiler yaratarak depresyon ve örsellenme düzeylerini arttırabileceği görülmüştür. KKTC’ de ekonomik kriz gibi travmatik ve stresli yaşam olaylarına karşın sosyal koruma önlemlerine ve halk sağlığı programlarına yer verilmesi gerektiği bir kez daha ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik kriz, depresyon, örsellenme, ÖSGB

Giriş

Ekonomik krizler ülkeler için her zaman korkulan kaos durumları olmuştur (Şimşek ve Kadılar, 2010). Yaşanan ekonomik kriz ortamı makro ekonomik boyutta enflasyon ve işsizliğin artmasına sebep olurken, bireylerin psikolojik ve fiziksel sağlıklarının olumsuz yönde değişmesine de yol açmaktadır (Tiryaki, Tercan Gürsoy ve Türker, 2004). Krizler, bireylerin geleceğe ilişkin kaygılarını arttırmakta ve yaşam bütünlüğünü tehdit etmektedir (Ercan, 2013). Böyle olunca da bireylerin aile ilişkilerinin, iş ve sosyal hayatlarının birinci dereceden etkilendiği sonuçlar meydana getirmektedir (Norgren, 2010). Bireylerin krizle ilgili olumsuz düşünceleri korku, öfke, gerginlik, umutsuzluk, yalnızlık, risk almamak, istekli olmama, güvensizlik ve yetersizlik, motivasyon ve performans kaybı şeklindeki duygu ve davranışlarını ortaya çıkararak geleceklerine ilişkin kaygılı ve endişeli hissetmelerine neden olmaktadır (Ataş, 2013). Krizler, kişilerin iyilik hali ve ruhsal sağlığı üzerinde kuşkuyla yer bırakmayacak bir biçimde olumsuz bir etkiye sahiptir (Galeotti ve Karakostas, 2010; Tabar ve Tokatlıoğlu, 2018).

Krizler; ailelerin dağılması (WEFS, 2017), boşanma (Yim ve ark., 2015), depresyon (Chung, 2010), alkol ve madde kullanım bozukluğu, anksiyete bozukluğu (Bittencourt, 2012) ve intihar (Clapham, 2010) gibi birçok psikiyatrik rahatsızlığa neden olabilmektedir.

Ekonomik krizlerin psikolojik etkileri son yıllarda Psiko-ekonomi başlığı altında araştırmacılar tarafından incelenmektedir (Almeida Filho, Lessa ve Magalhaes, 2004; Hüdaverdi, 2016). Son yıllarda araştırmacılar Psiko-ekonomik sorunların yarattığı fiziksel ve sosyal etkilerinin yanı sıra ekonominin psikolojik etkileri üzerine daha fazla yoğunlaşmışlardır (APA, 1994; Bielen, Melada ve Markelic, 2015). Ekonomik olayların sadece matematiksel modellerle açıklanmasının yetersiz olacağı, özellikle de kriz ortamlarında kişinin ekonomik davranışlarının psikolojik unsurlarla da değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (APA, 2000). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)’de de son 50 yılda sıkça ekonomik krizler yaşanmış ancak bu krizlerin psikolojik ve psikiyatrik etkileri ile ilgili çok az sayıda bilgiye sahip olunmuştur. Bu yazıda ise KKTC’de meydana gelen 2018 yılındaki ekonomik kriz sonrasında iflas eden pek çok bireyin bulunması bireyler üzerindeki psikiyatrik sorunlarının araştırılması gerektiği ihtiyacını doğurmuştur. 2018 yılında Türkiye’de liranın dalgalanmalar hâlinde büyük oranda değer kaybetmesiyle oluşan döviz krizi Türk

Lirasının kullanıldığı ülkeleri etkilemiştir. KKTC’nin ekonomik anlamda Türkiye’ye bağımlı olması nedeniyle krizin ve etkilerinin KKTC’de Türkiye’ye göre ekonomik olarak daha derinden hissedilmesine neden olmuştur. Bu araştırmada KKTC’de ekonomik krizden etkilenip iflasını veren bireylerin demografik verileri göz önüne alınarak örsellenme ve depresyon düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada ayrıca iflas eden ve etmeyen bireylerin ekonomik olarak etkilenme özelliklerinin ve şekillerinin de karşılaştırması yapılmıştır.

Yöntem

Bu çalışmanın evrenini 2019 yılında KKTC’de ekonomik krizden etkilenip iflasını veren 18-65 yaş arasında 50 iflas eden (İEB) ve kontrol grubu olarak da (KG) 50 iflas etmeyen olmak üzere toplam 100 kişi oluşturmaktadır. Çalışmanın iflas eden grubu olasılığa dayanmayan örnekleme çeşidi olan amaca dönük örnekleme ile belirlenirken iflas etmeyen grup ise gelişigüzel örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir.

Veriler Mayıs-Haziran 2019 tarihlerinde toplanmıştır. Araştırma verileri toplanmadan önce Yakın Doğu Üniversitesi Etik Kurulu’ndan etik onay alınmıştır (YDÜ/SB/2019/365). Araştırmada Sosyo-Demografik Bilgi Formu, Post Travma Stres Bozukluğu (PTSB) Soru Listesi Sivil Versiyonu (PCL-C) ve Beck Depresyon Envanteri (BDE) kullanılmıştır. Veriler SPSS 23 programı ile analiz edilmiştir. Örneklem grubunun geniş olmaması nedeniyle normallik testi yapılmıştır. Ölçek toplam puanları ve alt ölçekler ayrı ayrı Shapiro-Wilk uyum iyiliği testi aracılığıyla değerlendirilmiştir.

Testin sonucunda ölçek puan ortalamalarının normal dağılmadığı tespit edilmiş olup İEB ve KG üzerinde PCL-C alt ölçekleri ve BDE arasındaki farklılık parametrik olmayan bir test olan Mann Whitney-U analizi ile yapılmıştır. Katılımcıların sosyo-demografik özelliklere göre dağılımı ve anlamlılık düzeylerini incelemek amacıyla tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılarak Frekans analizi ve Ki-Kare (χ^2) analizi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin birbirleriyle olan ilişkisini incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Ayrıca sosyo-demografik değişkenler açısından iflas eden ve etmeyen bireylere göre anlamlı çıkan boyutların, ÖSGB ve depresyon düzeylerinin anlamlı yordayıcıları olup olmadığının incelenmesinde çoklu regresyon analizi kullanılmıştır.

Bulgular**Tablo 1.** Ekonomik krizden etkilenip iflasını veren katılımcılar ile kontrol grubunun sosyo-demografik özellikler açısından anlamlılık düzeyleri

	Hasta Grubu		Kontrol Grubu		x ²	P
	N	%	N	%		
Cinsiyet						
Kadın	30	60.0	26	52.0	.649	.420
Erkek	20	40.0	24	48.0		
Kimle Yaşıyor						
Yalnız	15	30.0	16	32.0	4.50	.212
Eş-partner	20	40.0	20	40.0		
Diğer	15	30.0	14	28.0		
Nerede Yaşıyor						
Kendi evi	48	96.0	25	50.0	31.58	.000*
Kira	2	4.0	25	50.0		
Eğitim düzeyi						
En fazla ortaokul	6	12.0	3	6.0	3.39	.449
Lise	22	44.0	23	46.0		
Üniversite ve üzeri	22	44.0	24	48.0		
Medeni Durumu						
Evli	19	38.0	16	32.0	.396	.529
Bekar	31	62.0	34	68.0		
Çalışma Durumu						
Evet	50	100.0	14	28.0	16.27	.000*
Hayır	0	0.0	36	72.0		
Çalışılan Sektör						
Kamu	0	0.0	14	28.0	55.86	.000*
Özel	5	10.0	28	56.0		
Kendi işi	45	90.0	8	16.0		
Gelir Düzeyi						
Geliri yok	6	12.0	0	0.0	13.46	.009*
Asgari ve altı	21	42.0	16	32.0		
Asgari-5000 tl arası	15	30.0	29	58.0		
5000 tl ve üzeri	8	16.0	5	10.0		
Aileye ait ev						
Evet	49	98.0	25	51.0	29.93	.000*
Hayır	1	2.0	24	49.0		
Aileye ait araba						
Evet	49	98.0	36	73.5	12.26	.000*
Hayır	1	2.0	13	26.5		

*p ≤0,05 **p<0,001

Çalışmada 100 kişi değerlendirmeye alınmıştır. İEB'nin 26'sı (%52,0) kadın 24'ü (%48,0) erkek, KG' nin ise 30'u (%60,0) kadın 20'si (%40,0) erkektir. Her iki grupta da eş ve partneriyle yaşayanların daha fazla olduğu, grupların yaşadığı yer değişkeni ile arasında anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Araştırmada evli olan katılımcıların daha fazla olduğu, İEB'de lise, üniversite ve üzeri eğitim seviyesine sahip katılımcıların eşit oranda olduğu KG'de ise üniversite ve üzeri eğitim seviyesine sahip katılımcıların daha fazla olduğu ve tespit edilmiştir. İEB'nin tamamının çalıştığı KG'de ise çalışmayanların oranının daha fazla olduğu ortaya çıkarılırken, çalışma durumu ile gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmıştır.

İEB'nin çoğunluğu kendi işinde çalışıyor iken KG'de ise özel sektörde çalışanların oranı daha fazla bulunmuştur ve çalışılan sektör ile gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. İEB'de iflas yaşantısına bağlı gelir düzeyi asgari altı olan katılımcılar daha yüksek oranda iken kontrol grubunda asgari-5000 tl arası gelir düzeyine sahip katılımcılar daha yüksek orandadır ve anlamlı farklılık bulunmuştur. Her iki grupta da aileye ait ve arabası olan katılımcıların daha fazla oranda olduğu ve anlamlı farklılık olduğu saptanmıştır. İEB ile KG'nin sosyo-demografik özellikler açısından anlamlılık düzeyleri Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 2. İflas eden bireyler ile kontrol grubunun ekonomik yönden özelliklerine göre anlamlılık düzeyleri

	Hasta Grubu		Kontrol Grubu		X ²	P
	N	%	N	%		
Krizden etkilenme						
Evet	50	100.0	36	73.5	15,27	,000*
Hayır	0	0,0	14	26,5		
Kredi kartı kullanma						
Evet	38	76.0	25	51.0	6.67	,010*
Hayır	12	24.0	24	49.0		
Ödeme durumu						
Herzaman zamanında ödeme	4	8.9	8	24.2	13.48	,004*
Bazen aksatarak ödeme	5	11.1	12	36.4		
Krizden sonra gecikme	19	42.2	7	21.2		
Krizden sonra hiç ödeyememe	17	37.8	6	18.2		
Kriz sebebiyle borçlanma						
Evet	47	97.9	9	18.4	62.88	,000*
Hayır	1	2.1	40	81.6		
Etkilenme şekli						
Aile ilişkisi	19	38.0	8	34.8	2.56	,278
Okul-iş yeri	11	22.0	2	8.7		
Sosyal hayat	20	40.0	13	56.5		

* $p \leq 0,05$ ** $p < 0,001$

İEB'nin tamamının krizden etkilendiği, KG'deki katılımcıların ise 36'sının (%72,0) krizden etkilendiği, 14'ünün (%28,0) etkilenmediği tespit edilmiş ve aralarında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). İEB ve KG'deki katılımcıların kredi kartı kullanma durumları incelenmiş, iflas eden bireylerin daha fazla kredi kartı kullandıkları, ödeme durumlarına bakıldığında iflas eden bireylerin krizden sonra gecikme yaşadıkları, kontrol grubunda ise bazen aksatarak ödeme daha çoğunlukta

olduğu görülmüş ve anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). İEB'nin çoğunluğu kriz sebebiyle borçlanırken KG' de ise borçlanmayanlar daha yüksek oranda olduğu görülmüş ve aralarında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$). İEB ve KG'nin krizden etkilenme şekillerine göre dağılımı incelendiğinde, İEB' de ve KG' de en fazla sosyal hayat, sonrasında ise aile ilişkilerinin zedelendiği saptanmış olup aralarında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir ($p>0.05$).

Tablo 3. İEB’de BDE ve PCL alt ölçek puan ortalamalarının ilişkisi

		1	2	3	4
1.BDE	R	1,000	,574**	,638**	,676**
	P	.	,000	,000	,000
	N	45	43	35	43
2.PCL	R		1,000	,809**	,542**
	Yeniden yaşama	P	.	,000	,000
	N		46	34	43
3. PCL kaçınma	R			1,000	,798**
	P			.	,000
	N			37	36
4.PCL Yeniden uyarılma	R				1,000
	P				.
	N				45

*p≤0,05 **p<0,001

İEB’de BDE ile PCL alt ölçekleri arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (p<0.05). PCL alt ölçeği olan yeniden yaşama ile kaçınma ve yeniden uyarılma arasında pozitif yönde orta düzeyde

anlamlı bir ilişki saptanmıştır (r=1,000, p<0.05). İEB’de BDE ve PCL alt ölçekleri puan ortalamalarının ilişkisi Tablo 3’ de gösterilmektedir.

Tablo 4. KG’de BDE ve PCL alt ölçek puan ortalamalarının ilişkisi

		1	2	3	4
1.BDE	R	1,000	,486**	,644**	,521**
	P	.	,000	,000	,000
	N	50	49	49	50
2.PCL	R		1,000	,624**	,278
	Yeniden yaşama	P	.	,000	,053
	N		49	48	49
3. PCL kaçınma	R			1,000	,509**
	P			.	,000
	N			49	49
4.PCL Yeniden uyarılma	R				1,000
	P				.
	N				50

*p≤0,05 **p<0,001

KG’de BDE ile PCL alt ölçekleri arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (p<0.05). PCL alt ölçeği olan yeniden yaşama ile kaçınma arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki ve PCL alt

ölçeği olan kaçınma ile yeniden uyarılma arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır (p<0.05). KG’de BDE ve PCL alt ölçekleri puan ortalamalarının ilişkisi Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 5. BDE, PCL alt ölçeği yeniden uyarılma, yeniden yaşama ve kaçınmanın oluşumundaki risk etkenlerinin incelenmesi

	B	SD	B	T	P	ΔR ²	Adjusted R ²	F
BDE'nin Risk Faktörleri								
PCL yeniden yaşama	,014	,314	,006	,046	,963	,812	,767	F(17,95)
PCL kaçınma	,260	,370	,135	,702	,488			
PCL yeniden uyarılma	1,620	,351	,690	4,611	,000*			
Kredi kartı kullanıyor musunuz?	5,459	8,182	,084	,667	,510			
Kredi kartı ödemeleriniz ne durumdadır?	,556	2,931	,026	,190	,851			
Ekonomik krizden sonra borçlanma amacı	4,924	1,653	,296	2,979	,006*			
Döviz krizi sosyal hayatınızı aile ve iş/okul ilişkilerinizi etkiledi mi?	,739	3,082	,021	,240	,812			
PCL yeniden yaşamının risk faktörleri								
BDE	,285	,067	,596	4,248	,000*	,406	,333	F(5,59)
Kredi kartı kullanıyor musunuz?	3,355	4,497	,145	,746	,460			
Kredi kartı ödeme durumu	,702	2,010	,074	,349	,729			
Krizden borçlanma amacı	,869	1,131	,113	,769	,447			
Krizden etkilenme şekli	2,051	1,171	,217	1,752	,087			
PCL kaçınmanın risk faktörleri								
BDE	,444	,060	,805	7,349	,000*	,643	,591	F(12,26)
Kredi kartı kullanıyor musunuz?	1,123	5,129	,031	,219	,828			
Kredi kartı ödeme durumu	1,361	1,778	,115	,765	,449			
Krizden borçlanma amacı	1,544	,537	,309	2,878	,007*			
Krizden etkilenme şekli	1,458	1,197	,131	1,218	,232			
PCL yeniden uyarılmanın risk faktörleri								
BDE	,444	,060	,805	7,349	,000*	,643	,591	F(12,26)
Kredi kartı kullanıyor musunuz?	1,123	5,129	,031	,219	,828			
Kredi kartı ödeme durumu	1,361	1,778	,115	,765	,449			
Krizden borçlanma amacı	1,544	,537	,309	2,878	,007*			

*p<0.05, **p<0.001

Depresyon oluşumunda risk etkenlerinin belirlenmesinde kullanılan regresyon analizi sonuçlarına göre PCL alt ölçeği olan yeniden uyarılma ve krizden sonra borçlanma amacı depresyonun oluşumunda risk etkenleri olarak bulunmuştur. PCL alt ölçekleri olan yeniden yaşama, kaçınma ve yeniden uyarılmanın risk etkenlerinin belirlenmesinde kullanılan regresyon analizi sonuçlarına göre ise depresyon yeniden yaşama alt boyutunda risk etkeni olarak saptanırken, depresyon ve borçlanma amacı

ise kaçınma ve yeniden uyarılma alt boyutunda risk etkeni olarak saptanmıştır. BDE, PCL alt ölçekleri yeniden yaşama, kaçınma ve yeniden uyarılmasının risk etkenlerinin incelenmesi Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tartışma

Bu araştırmada, Mayıs-Haziran 2018'de Türkiye'de yaşanan döviz krizinden etkilenip KKTC'de iflas eden bireylerin örselenme ve depresyon düzeyleri incelenmiştir.

Çalışmada ayrıca iflas eden ve etmeyen bireylerin ekonomik olarak etkilenme özellikleri de karşılaştırılmıştır.

Türkiye’de Mayıs-Haziran 2018 yılında başlayan ve etkileri hala devam eden döviz krizinin Türkiye’yi genel olarak etkileyerek %78’inden fazlasının ekonomik olarak krize girdiği bildirilmiştir (TUİK, 2019). Bu krizden KKTC’de yaşayan bireylerin de %82’sinin etkilendiği saptanırken %30-35 oranında kişinin de iflas ettiği bildirilmiştir (DPÖ, 2019). KKTC’nin ekonomik anlamda Türkiye’ye bağımlı olması nedeniyle krizin ve etkilerinin KKTC’de Türkiye’ye göre ekonomik olarak daha derinden hissedildiği tespit edilmiştir (Sırım, 2018). Yaşanan krizin, KKTC’de hissedilen ekonomik etkilerinin yanında toplum psikolojisinin de derinden etkilendiği bildirilmiştir (Budak, 2018).

Bu çalışmada iflas eden bireylerin iflas etmeyen bireylere göre psikolojik örselenme ve depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. İflas, örselleyici bir yaşam olayı olarak kabul edilmektedir ve örselleyici olaylar doğası gereği tehlikeli, zorlayıcı ve akut şekilde ortaya çıkmaktadır (İnci ve Boztepe, 2013; Kılıç ve İnci, 2015; Kesebir, 2018). Ekonomik kriz gibi bu ani ve beklenmedik durumlar ile karşı karşıya kalan kişilerde; geri çekilme ve kaçınma gibi davranış örüntüleri ortaya çıkmakta ve bu davranış örüntüleri kişilerin toplumsal, ailevi, sosyal vb. hayatlarında sorunlara yol açmaktadır (Ay ve Uçar, 2015). Örselenme sonrası oluşan tepkisel davranışlar kalıcı nitelikte olmamakla birlikte oluşan psikolojik etkilenme, yaşam kalitesini uzun bir süre boyunca etki altına alabilmektedir (Bullock, Haddow ve Coppola, 2016).

Ekonomik kriz KKTC’de ilk kez karşılaşılan bir durum değildir. 2001 yılında da hükümet kararı ile faaliyetleri durdurulan altı bankanın batması ile başka bir ekonomik kriz yaşanmış ve KKTC halkının %80’ni ekonomik olarak bu krizden etkilenmiştir (Alper, 2001). O dönemde de Türkiye’den gelen ekonomik destek ile KKTC ekonomisi ayakta durmaya çalışmıştır (Gilman ve ark., 2012). 2001 yılında yapılan bir çalışmada, yaşanan ekonomik krizden etkilenecek yatırımlarının kapatılan bankalarda batması ile bankazede konumuna gelen bireylerde psikopatolojik belirtilerinin daha yoğun olarak bulunduğu görülmüştür. Çalışmada psikopatolojik belirtiler arasında en yoğun olarak gelecek kaygısı, düşümanlık, öfke ve depresyon olduğu görülmüştür (Aktolgalı ve Çakıcı, 2001). Literatür incelendiğinde KKTC’nin travmatik bir ülke olduğu görülmektedir. 2017 yılında yapılan bir çalışmada KKTC’nin toplum genelinde Travma oranı %19 olarak bildirilmiştir (Çakıcı ve ark., 2017). KKTC’de örselenme düzeyinin diğer ülkelere göre daha yüksek oranlarda görülmesinin savaş ve göç geçmişi olması ile ilişkili olduğu bildirilmiştir (Ergün, Çakıcı ve Çakıcı, 2008). KKTC’de yaşayan bireylerin 1974 öncesinde kendilerini “Kuşatılmış Bölge” diğer bir deyişle gettoda yaşayan bireyler olarak gördüğü ve yıllar içerisinde de travmayı pekiştiren olaylarla Kıbrıs Türklerinin travmatik yaşantı hislerinin güncel tutulduğu belirtilmektedir (Volkan, 2008).

Çalışmada iflas eden bireylerde iflas etmeyen bireylere göre literatüre de uyumlu bir şekilde daha yüksek depresyon düzeyi tespit edilmiştir. ABD’de yapılan bir çalışmada yoğun ekonomik kayıpların ve iflas etme yaşantısının, bireylerin gelecek yaşamlarına karşı umutsuz hissederek; değersizlik, suçluluk, umutsuzluk ve başarısızlık duygularını yaşamalarının kişilerde

depresyona sebebiyet verdiği tespit edilmiştir (Kieselbach ve ark., 2019), Yapılan başka bir çalışmada da kriz yaşantısıyla iflas eden bireylerin, yaşadıkları maddi kayıp sebebiyle yaşam kalitelerinin ve standartlarının düşmesi sonucu yaşam bütünlüklerinin derinden etkilenerek depresyonu tetiklediği bildirilmiştir (Stuckler, Basu ve McKee, 2011). Ekonomik kriz zamanlarında, ekonomik açıdan kaygı yaşayan kişiler, kaygı ve korku hissettiren stresörlerle karşı karşıya kalıp kendilerini güvensiz hissettikleri ve hissedilen güvensizlik duygusunun depresyon ile ilişkili olduğu bildirilmiştir.³⁵ KKTC’nin depresyon düzeyinin yüksek bir ülke olduğu ve toplum genelinde depresyon oranının %23,9 olduğu bildirilmektedir.³⁶ Kıbrıs’ın savaş geçmişi, uluslararası tanınmışlığının olmaması, kolonizasyon geçmişi olması, göç geçmişi bulunması, ekonomik krizlerin ve işsizliğin yaşanıyor olması depresyon düzeyini sürekli yukarılarda tutan etmenler olarak sıralanmıştır (Ergün, Çakıcı ve Çakıcı, 2008; Volkan, 2008; Şimşek ve Çakıcı, 2017).

Bu araştırmanın bulgularına bakıldığında cinsiyet, yaş ve medeni durumun iflas yaşantısında etkili olmadığı tespit edilmiştir. İflas yaşantısının cinsiyet, yaş ve medeni durum ile ilişkili olmadığı, iflas yaşantısının toplumun her bireyinin yaşayabileceği bir olay olduğu bildirilmektedir (Kaya ve Binbay, 2006; Kaya, 2007; Ewing, 2018). Çalışmada İflas eden bireylerin çoğunluğunun ailelerinin veya yakın çevrelerinin evlerinde yaşamak zorunda kaldıkları tespit edilmiştir. Türkiye’de yapılan bir çalışmada ise ekonomik krize bağlı iflas eden bireylerin kiralık evlerde daha çok yaşadıkları, KKTC ve Türkiye’de yaşayan bireylerin kültürel özelliklerinin ve yaşam biçimlerinin farklı olduğu bildirilmektedir (Özkul, 2002). Bu çalışmada Türkiye’den farklı olarak, iflas eden bireylerin iflastan sonra ailelerinin evlerinde yaşama nedenlerinin KKTC’nin küçük bir ada ülkesi olmasından ve aile ilişkilerinin yakın ve iç içe bulunmasından kaynaklanabileceğini düşündürmektedir. Çalışmada gelir düzeyine bakıldığında iflas eden bireylerin çoğunluğunun iflas yaşantısından sonra asgari ücret ve altı gelire düştüğü tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde yüksek ekonomik güçleri olan bireylerin iflas yaşantısından sonra gelir düzeylerinde belirgin bir azalmanın hatta ülke genelindeki ortalama kazancın bile altına düşebildikleri ve buna bağlı yaşam standartlarının değişime uğraması, eskiden sahip olduklarına sahip olamama, ekonomik güç kaybı yani yoksullaşmanın bireylerin hayatlarında karışıklık yaratarak ruhsal bütünlüklerini etkilediği görülmektedir (Haiquan, 2017). Ekonomik kriz sonrası yaşanan iflas ve maddi kayıp yaşantıları başta iflas eden bireylerin olmak üzere toplumun refah düzeyinin gerilemesine sebebiyet veren durumlar olarak bildirilmektedir (Heywood, 2013). Katılımcıların çalıştıkları sektöre göre dağılımı incelendiğinde, iflas eden bireylerin çoğunluğunun kendi işlerinde çalıştıkları tespit edilmiştir. Yapılan bir çalışmada kamuda çalışan bireyler başta olmak üzere kamu ve özel sektör çalışanları kendi işini yapan bireylere göre iş yaşamlarını ve kendilerini daha güvende ve risksiz olarak algıladıklarını bildirilmiştir (Annamalai, Abdullah ve Alazidiye, 2010). Kendi işinde çalışan bireylerin kamu veya özeldede çalışan bireylere göre daha çok ekonomik risk taşıdıkları ve buna bağlı iflas ve/veya maddi kayıp yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğu bildirilmiştir (Yasin ve Büyükaşahin Sunal, 2016).

Çalışmada kredi kartı kullanımı incelendiğinde iflas eden bireylerin çoğunluğunun kredi kartı kullandığı görülmektedir. Kredi kartı ödeme durumları

incelendiğinde ise iflas eden bireylerin iflas yaşantısından sonra çoğunluğunun gecikmeli bir şekilde ödedikleri veya hiç ödeyemedikleri tespit edilmiştir. İflas eden veya maddi kayıp yaşayan bireylerin kredi kartı kullanımlarının fazla olmasının nedeninin geri ödeme konusunda zaman kazanma amaçlı olduğu bildirilmektedir (Akdağ, 2013). Türkiye’de yapılan bir çalışmada, ekonomik gücü yüksek olan bireylerin kullanımı ile birlikte ödeme imkanlarının arttırılması, taksitlendirme işlemlerinin olması ve ödemelerin zamana yayılabilmesi gibi nedenlerden dolayı iflas ve/veya maddi kayıp yaşayan bireylerin de kredi kartı kullanımının yüksek olduğu bildirilmiştir (Öztürk ve Saygın, 2017). Elde edilen bulgularda ekonomik kriz sonrası iflas eden bireylerin %95’inin borçlandığı ve bu borçlanmaların çoğunluğunun banka borcu olduğu tespit edilmiştir. Yaşanılan finansal sıkıntının çoğunlukla borçlanarak çözülmeye çalışıldığı ve özellikle büyük şirketlerin iflas sonrası yeniden yapılandırmaya giderek bu süreçte ekonomik paydaşlarına borçlarını kapatabilmek ve piyasadaki yerini koruyabilmek için bankalara borçlandıkları bildirilmektedir (Çoban ve Ölmez, 2017). İflas eden bireylerin iflas sonrası en çok iş ve okul hayatlarının etkilendiği tespit edilirken iflas etmeyen bireylerin ise ekonomik krize bağlı aile ilişkilerinde sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir. Yaşanan ekonomik krizlerin toplumların genelini etkilediği, maddi kayıp yaşayan bireylerin ekonomik boyutla alakalı olan alanlarda sorunlar yaşadığı, maddi kayıp yaşamayan bireylerin ise aile, ikili ilişkiler ve sosyal hayatlarında sorunlar yaşadığı bildirilmiştir (Engin ve Göllüce, 2016). İflas eden bireylerin en çok iş/okul hayatlarının etkilenmiş olması bireyin ekonomik güç kaybı sebebiyle iş veya okul hayatına maddi yetersizlikler nedeni ile ödeme yapamamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonucunda iflasın etkilerinin sadece ekonomik yaşantıyla sınırlı kalmadığı, değişen yaşam koşullarının bireylerin ruhsal bütünlüklerini zedeleyerek başta depresyon ve travma olmak üzere birçok psikolojik sorunun oluşmasına neden olduğu bulunmuştur. Ayrıca kriz dönemlerinde azalan yaşam doyumunu nedeniyle bireylerin iş, okul, aile, ikili ilişkiler ve sosyal hayatlarının da olumsuz etkilendiği sonucuna varılmıştır. Bu alanda çalışan uzmanların örselenme geçmişi olan toplumlarda travmanın izlerinin halen silinmediği ve buna depresyonunda eşlik edebileceğini göz önünde

bulundurularak tedavi planı yapılmasının önemli olduğu görülmektedir. Özellikle ekonomik kriz gibi stresli yaşam olaylarında toplum ruh sağlığını korumaya yönelik toplumun genelini inceleyen araştırmaların yapılması konu ile ilgili farkındalık yaratmakta etkili olacaktır. Ayrıca sağlık ve sosyal hizmetler politikaları ekonomik krizin bireyler üzerindeki psikolojik etkileri için çözümler üretmeli, politikalar geliştirmeli ve ekonomik çözüm paketleri ile birlikte halk sağlığı programlarına da yer vermelidir.

Çalışmanın çeşitli sınırlılıkları vardır. İlk olarak, çalışmanın KKTC’de az sayıda iflas eden bireylerle gerçekleştirilmesi araştırmanın genellebilirliğini sınırlandırmaktadır. Katılımcılar ile psikolojik bir değerlendirme yapılmaması çalışmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır. Çalışmaya gönüllülük esasında katılan katılımcıların anket formlarını objektif bir şekilde yanıtladıkları varsayılmaktadır.

Beyanname

Etik Onayı ve Katılım Onayı

Araştırma uygulaması için, Yakın Doğu Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu’ndan onay alınmıştır. (Karar No: YDÜ/SB/2019/365)

Yayın İzni

Yayın izni dergiye devredilmiştir.

Veri ve Materyallerin Mevcudiyeti

Uygulanamaz.

Çıkar Çatışması

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Finansman

Uygulanamaz.

Yazar Katkıları

KÖ verileri toplamış, makalenin ana gövde, yöntem, tartışma ve kaynakça hazırlamıştır. MÇ veri girişi yapmış, verilerin analizini ve giriş kısmını yazmıştır. HH konsept ve tasarımı oluşturmuştur ve süpervizyonu gerçekleştirmiştir. MÇ, literatür taraması, veri toplama, veri analizi, yorumlama ve kritik revizyon aşamalarını yürütmüştür.

Kaynaklar

Akdağ, H. (2013). Does the social studies responsible for financial literacy. *International Journal of Academic Research*, 5(5), 401-406.

Aktolgalı, M., ve Çakıcı, M. (2001). Bankazadelerde psikolojik ve psikopatolojik belirtilerin incelenmesi. 8. *Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi*, (S. 228). Lefkoşa.

Almeida-Filho, N., Lessa, I., ve Magalhaes, L. (2004). Social inequality and depressive disorders in Bahia, Brazil: Interactions of gender, ethnicity and social class. *Soc Sci Med*, 59, 1339-1353

Alper, Y. (2001). *Depresyon psikoterapisi* (Cilt 1). İstanbul, Çağaloğlu, Türkiye: Alfa/Atküel Kitabevi.

American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. 4. Baskı, (DSM-IV), Washington DC, American Psychiatric Association, 1994.

American Psychological Association DSM IV-R. (2000). Diagnostic And Statistical Manual Of Mental Disorders, DSM-IV Revised. Washington DC: American Psychological Association

Annamalai, T., Abdullah, A.G.K., ve Alazidiye, N. J. (2010). The mediating effects of perceived organizational support on there lationships between organizational justice, trust and performance appraisal in malaysian secondary schools. *European Journal of Social Sciences*, 13(4), 623-632.

Ataş, B. (2013). *Küresel ekonomik krizler ve ülkelerin küresel krizlerden sonraki toparlanma performanslarına yönelik bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ay, H., ve Uçar, Ö. (2015). Üç küresel ekonomik krizin analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 11-32

- Bittencourt, M. (2012). Financial development and economic growth in Latin America: Is schumpeter right?. *Journal of Policy Modeling*, 34, 341-355.
- Bielen, J., Melada, A., ve Markelic, I. (2015). Depression and circadian typology. *Psychiatr Danub*, 7, 190-200
- Budak, G. (2018). *Yetkinliğe dayalı insan kaynakları yönetimi*, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir.
- Bullock, J. A., Haddow, G., ve Coppola, D. P. (2016). Managing children in disasters: Planning for their unique needs. *CRC Press*.
- Chung, S. (2010), Innovation, competitiveness and growth. *Korean Experiences, Annual World Bank Conference on Development Economics*, Global.
- Clapham, R. (2010) Ordnungspolitische diskurse, discourses in social market economy. *Wirtschaftswissenschaft in Zeiten der Globalisierung*, Diskurs.
- Çakıcı, M., Gökçe, Ö., Babayiğit, A., Çakıcı, B., ve Eş, A. (2017). Depression: Point-prevalence and risk factors in a North Cyprus household adult cross-sectional study. *BMC Psychiatry*.
- Çoban, M. N., ve Ölmez, Ü. (2017). Mavi ekonomi ve mavi büyüme. *Electronic Turkish Studies*, 12(3)
- Devlet Planlama Örgütü (DPÖ), 2019, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Mayıs; Lefkoşa, KKTC*
- Engin, C., ve Göllüce, E. (2016). 2008 Küresel finans krizi ve Türkiye üzerine yansımaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), 27.
- Ercan, F. (2013). *Kriz: Tekrar ve fark, kriz ve Türkiye, aşınan teoriler*. Ankara, Siyasal Kitabevi, Haziran, 118.
- Ergün, D., Çakıcı, M., ve Çakıcı, E. (2008). Comparing psychological responses of internally displaced and non-displaced Turkish Cypriots. *Torture*, 18(1), 20- 28.
- Ewing, J. (2018). Trump's trade war may create new auto jobs in China. *The New York Times*, 2018, <https://www.nytimes.com/2018/10/26/business/chinajobs-automobiles-trade-war.html>, 3.11.2018
- Galeotti, F., ve Karakostas, A. (2010). The promise of behavioral economics. *Norwich Economic Papers*, 1, 16-27.
- Gilman, S. E., Kawachi, I., ve Fitzmaurice, G. M. (2012) Socioeconomic status in childhood and the lifetime risk of major depression. *Int J Epidemiol*, 31(2), 359-367
- Haiquan, L. (2017). The security challenges of the one belt, one road, initiative and China's choices. *Croatian International Relations Review*, 23.
- Heywood, A. (2013). *Politics. Palgrave Macmillan*.
- Hüdaverdi, H. (2016). *Psikoekonomi*. Girne Amerikan Üniversitesi (GAÜ) Sosyal Bilimler Enstitüsü, Girne.
- İnci, F., ve Boztepe, H. (2013). Travma sonrası büyüme: Öldürmeyen acı güçlendirir mi? *Psikiyatri hemşireliği Dergisi*, (2), 80-8.
- Kaya, B. (2007) *Kent ve ruh sağlığı*. Ankara Tabip Odası, Kent Çevre ve Sağlık Sempozyumu, Sempozyum Kitabı, Ankara, Ankara Tabip Odası Yayını, 155-162.
- Kaya, B., ve Binbay, T. (2006) Akıl sağlığı penceresinden işsizlik. *Toplum ve Hekim*, 21 (2), 122-128.
- Kesebir, M. (2018). 2008 Küresel finansal kriz ve bu krizin Türkiye'deki ekonomik göstergelere etkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(4), 531-538.
- Kılıç, C., ve İnci, F. (2015). Acil tıp çalışanlarında travmatik stres: Yaş ve eğitimin koruyucu etkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 26(4), 236-41
- Kieselbach, T., Armgarth, E., Bagnara, S., Elo, A. L., Jefferys, S., Joling, C., ... ve Widerszal-Bazyl, M. (2019). Health in restructuring. Innovative approaches and policy recommendations (HIRES). *Unpublished report, University of Bremen*.
- Norgren, C. (2010). The causes of the global financial crisis and their implications for supreme audit institutions, *Swedish National Audit Office*, 1(1), Intosia
- Özkul, A. E. (2002). *Kıbrıs Adasının sosyo-ekonomik tarihi* (Doctoral dissertation), Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Öztürk, S , ve Saygın, S . (2017). 1973 petrol krizinin ekonomiye etkileri ve stagflasyon olgusu. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (12), 1-12.
- Ramadhan, M., ve Naseeb, A. (2015). *The global financial crisis. Causes and Solutions*.
- Sırım, V. (2018). Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle ekonomik ilişkilerinin gelişmesinde Kıbrıs meselesinin rolü. *FSM İlimi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (12), 75-107.
- Stuckler, D., Basu, S., ve McKee, M. (2011). Healthcare capacity and allocations among South Africa: infrastructure-inequality traps after the end of apartheid. *American Journal of Public Health*, 1.
- Şimşek, A. H., ve Çakıcı, M. (2017). Erenköy syndrome. Post-traumatic stress disorder among Turkish Cypriot soldiers of Erenköy exclave battle. *Hamburg: Anchor Academic Publishing*
- Şimşek, M., ve Kadılar, C. (2010). Türkiye'de beşeri sermaye, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin nedensellik analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 11(1), 115-140
- Tabar, Ç., ve Tokatlıoğlu, M. (2018). Küresel ekonomik kriz döneminde Türkiye'de uygulanan vergi politikalarının değerlendirilmesi. *International Journal of Public Finance*, 3(1), 27-46.
- Tiryaki, T., & Gürsoy, T. (2004). Ekonomik suç kavramı ve sigortacılık suçlarının bu açıdan değerlendirilmesi. *Sayıştay Dergisi*, (55), 53-69.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), 2019, Mayıs; Türkiye
- Volkan, V. D. (2008). *Kıbrıs: Savaş ve uyum* (1. Basım). İstanbul: Everest Yayınları
- World Economic and Financial Surveys (WEFS) 2017 b, s. 45
- Yasin, F., ve Büyükşahin Sunal, A. Y. D. A. (2016). The mediator role of relationship satisfaction on the relation between time perspective and responses to romantic relationship dissatisfaction. *Türk Psikoloji Dergisi*, 31(78).
- Yim, I. S., Tanner Stapleton, L. R., Guardino, C. M., Hahn-Holbrook, J., Dunkel Schetter, C. (2015). Biological and psychosocial predictors of postpartum depression: systematic review and call for integration. *Annu Rev Clin Psychol*, 11, 99-137